

ÇAĞDIŞI BİR DİSİPLİN ARACI: DAYAK

Recep NAS*

ÖZET

Okullarımızda dayağın varlığı yadsınmaz bir gerçektir. Peki, öğretmen, öğrencisini neden dövme gereği duymaktadır? Bir kez öğretmen de bu toplumun ürünüdür, dayak atan aileden gelmektedir. Dahası sınıflarda çeşitli etkenlerle sağlıklı iletişim ve etkileşim ortamı sağlanamamakta, öğrencilerle yeterince sevgi ve saygı bağı kurulamamaktadır.

Disiplin, günümüzde yol göstermek ve yardım etmek anlamına gelmektedir. Bu anlamdaki disiplin "çocuk merkezli"dir, çocuk içindir. Öğretmen disiplin uygulamasında ne otoriter olmalı, ne de otorite boşluğu yaratmalıdır; otorite sahibi olmalıdır. Otorite sahibi öğretmen saygılıdır, anlayışlıdır. Öğrencileriyle işbirliği yapar, diyalog kurar. Güçlü ve sağlıklı kişiliğiyle, sevecen yaklaşımıyla kendiliğinden saygınlık kazanır.

Dayak onur kırıcı bir olgudur. Dayağın etkisi acısı geçene kadardır. Çocuğu yalnızca kısa bir süre sindirir. Dövülen çocuk özdenetim yeteneğini geliştiremez; dayağın etkisi geçince yine olumsuz davranışlarda bulunabilir. Onun için çocuğun olumsuz davranışlarının altında yatan nedenlerin araştırılıp ortaya çıkarılması ve giderilmesi gerekir.

Çocuk dövüldükçe dayağa alışabilir, giderek "dayak arsız" olur. Dahası, dövülen çocuk dövmeği öğrenir. Şiddet şiddeti doğurur.

Çocuğun sağlıklı bir kişilik geliştirmesi ve sorumluluk bilinci kazanması; yapıcı, yaratıcı, kendini denetleyip yöneten, kendine güvenen bir birey olması için çalışılan bir eğitim ortamında dayağın yeri yoktur.

RESUME

La pratique de fessée dans les écoles primaires est un fait indéniable. On peut se poser la question suivante: Pourquoi les instituteurs sont-ils tendances à battre leurs élèves? La réponse est que ces instituteurs eux-mêmes sont issus de cette même société et des familles ou les enfants sont battus par leurs parents. Par ailleurs, pour différentes raisons, il devient souvent très difficile pour l'instituteur de créer en classe un atmosphère de communication et des rapports humains bases sur la sympathie et le respect.

* Uludağ Üniversitesi Eğitim Yüksekokulu Öğretim Görevlisi.

La discipline signifie, de nos jours, orientation et assistance. Dans ce sens, elle a pour centre d'interet de l'enfant; elle est l'instituteur pour l'enfant, mais pas contre lui. Dans l'usage de la discipline, l'instituteur ne doit pas etre ni autoritaire ni sans autorite. Un instituteur qui possede ce don est en meme temps respectueux et comprehensif le collabore avec ses eleves et cree la communication. Il devient d'une facon naturelle, digne de respect grâce a son comportement sympathique et son caractere ferme et equilibre.

La fessée est une pratique humiliante et son effet ne dure que pendant la douleur qu'elle provoque. L'enfant battu ne peut developper ses capacites d'autocontrôle; il peut repeter les comportements insouhaitables, des que l'effet des coups est oublie. Par consequent, il est important de chercher les causes du mauvais comportement de l'enfant et d'essayer de les supprimer avant de lui, donner une pareille correction.

L'enfant peut acquerir avec le temps l'habitude de cette correction physique. Il peut devenir meme un "impudique de la bastonnade". Par ailleurs, l'enfant battu apprend a battre. Il ne faut pas oublier que la violence appelle la violence.

La fessée ne doit pas avoir de place dans l'enseignement qui doit avoir pour but la creation chez l'enfant d'un caractere solide basee sur la conscience de la responsabilite, la capacite d'autocontrôle, de creation et d'invention.

GİRİŞ

Okullarımızda dayanın varlığı yadsınamaz bir gerçektir. Öğrencisinin kafasına yumruk atan, dayak için özel "sopa" yaptıran öğretmenlere rastlanmaktadır¹. Evde dayak olunca, bu okula da yansımaktadır. Öğrencisini döven öğretmen de bu toplumun ürünüdür, dayak atan aileden gelmektedir². U.Ü. Eğitim Yüksekokulu çıkışı bir öğretmenin mektubundan bir örnek verelim:

"Göreve başladığım gün alışmak için arkadaşımın sınıfına girdim. Bir köseye çekildim, dinledim. Ders epey ilerledikten sonra birkaç öğrenci kapıyı çalıp içeri girdi. Öğretmen, 'neden geç kaldınız, neredeydiniz?' diye sordu. Çocuklar cevap vermediler. Hava da öylesine soğuktu ki, cevap verecek halleri kalmamıştı. Öğretmen sopayı aldı, hepsinin ellerine vurdu. Minicik ellere vuruldukça acısını yüreğimde duydum. İlerleyen günlerde gördüm ki, çocuklar dayağa alışmışlar. Ben hiç dövmedim. Dövmememe kendi arkadaşlarım bile karşı çıktılar. 'Dövmezsen başa çıkamazsın, tepene çıkarlar' dediler. Yıllar yılı dayakla yoğrulmuşlar ki benim dövmememi yadırgadılar. (...) Bir gün bir veli geldi: 'Hoca'nım, siz benim oğlanı hiç dövmüyorsunuz, dövin ki sizin emeğiniz de boşa gitmesin benimki de...' dedi".

İlkokul Yönetmeliğinin 26. maddesinde şöyle denilmektedir:

"Esas olarak ilkökul öğrencilerine maddi veya manevi ceza verilemez. Öğrencilerin davranış bozuklukları, bunlara sebep olan bedeni, ruhi ve sosyal etkenler, araştırma ve giderici tedbirler alınmak suretiyle düzeltilir. Böyle durumlarda öğrenciye ilk etkili yardımı yapmak sınıf öğretmenin görevidir. (...)"

Kâğıt üzerinde kulağa hoş gelen bu sözler acaba işlerlik kazanıyor mu? Önemli olan bu. "Yasak" demiş olmak yetmiyor. Dayak olgusu okullardan kapı dışarı edilemediğine göre, yetmediği belli.

1 Haluk Yavuzer; *Ana-Baba ve Çocuk*, Remzi Kitabevi, 1986, İstanbul, s. 51.

2 Atalay Yörükoğlu; *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, Aydın Kitabevi Yayınları, 1983, Ankara, s. 113.

lik ve hareketsizlik içinde hiçbir yetenek gelişmez. Okulda yeterince oyun alanı ve aracı olmalıdır. Çocuklar hareket gereksinimlerini uygun yollarla gidermelidirler. Değilse, daracak koridorlarda itişip kakışirlar.

Dayak

Önce şunu belirtelim ki, önemli olan ceza vermeyi gerektirmeyecek bir ortamın yaratılmasıdır. Çünkü, ceza, olumsuz davranışı geçici olarak önler. Cezanın baskıcı etkisi kalkınca olumsuz davranışı büyük bir olasılıkla yineler çocuk. Olumsuz davranışından ötürü çocuğu şiddetle cezalandırmak sorunu daha da çözümsüz kılar. Her olumsuz davranışın altında bir ya da birçok neden vardır. İlgi çekmek isteyebilir, kendine yönelik baskıyı "protesto" edebilir... Öğretmenin görevi —İlkokul Yönetmeliğinde de belirtildiği gibi— bu nedenleri araştırıp ortaya çıkarmak, sorunun çözümü için çocuğa ve ailesine yardımcı olmaktır. Ama öncelikle bedensel, zihinsel, toplumsal, duygusal yönleriyle çocuğu ve ailesini tanıması gerekir. Çocuk ailesinin ürünüdür ve aile içi sorunları okula taşır. Anasızlığını, babasızlığını, üvey ana ya da baba elinde oluşunu, ana-baba geçimsizliğini, ana-babanın disipline ilişkin tutumlarını... Tüm bunlar bilinmeden, dolayısıyla çocuğu tanımadan onun olumsuz davranışını cezalandırmak ateşi külle örtmeye benzer.

Çocuk, okuldaki başarısızlığı nedeniyle de dövülebilmektedir. Oysa öğrenciler arasında yetenek, güdülenme, anlama gücü bakımından bireysel farklılıklar vardır. Her çocuğun öğrenme biçimi, süresi, hızı farklıdır. Onun için her çocuğa öğrenme fırsatı tanımak, öğretimin niteliğini artırmak gerekir. Çocukları aynı düzeyde varsayıp hepsinin aynı uyarıcılarla aynı sürede öğrenmelerini istemek, sonra da başarılı-başarısız diye ayırmak çağdaş eğitim anlayışıyla bağdaşmaz⁷.

Okuldaki başarısızlığı nedeniyle çocuğun "tembel" diye suçlanması yanlıştır. "Tembellik bir 'hata' değil, 'sonuçtur'⁸. "Tembellik" birçok nedenden kaynaklanabilir. Kaldı ki, öğretmen, başarısızlık karşısında öncelikle kendi uygulamalarını, kullandığı yöntemleri, çocuklarla ilişkilerini gözden geçirmelidir; özeleştiri yapmalıdır.

Okul başarısızlığının birçok nedeni olabilir: Görme ve işitme yetersizliğinden, yeterince güdülenmemiş olmaya kadar... Çocuğun, dövmekle çalışması, başarılı olması sağlanamaz. Guy Jacquin'in dediği gibi, hiçbir hekim hastasını döverek iyileştirmez⁹.

Dayak onur kırıcı bir olgudur. Döveni de küçültür, dövüleni de... Çocuğun özenetim yeteneği kazanmasına yardımcı olmaz. Dövülmekle doğru yola yönelmez çocuk. Dayak bir anda yararlı gibi görünür. Oysa olumsuz davranışı yapma eğilimi çocuğun içindedir yine. Dayak sorunu çözmez, çocuğu kısa bir süre sindirir ancak. Öfkesini içine atıp çocuğun kin tutmasına yol açar. Dayak yiyen çocuk itaatsiz olur¹⁰.

7 Selahattin Ertürk; *Eğitimde "Program" Geliştirme*, Yelkentepe Yayınları, 1984, Ankara, s. 89.

8 Yavuzer; a.g.y., s. 87.

9 Guy Jacquin; *Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgileri* (Çev.: Mehmet Toprak), Remzi Kitabevi, 1964, İstanbul, s. 38.

10 Yavuzer; a.g.y., s. 50.

Peki, neden dövüyor öğretmen? Çocukları mı sevmiyor? Çağdas disiplin anlayışından mı yoksun? Çocuk psikolojisini, çocukların özelliklerini mi bilmiyor? Sınıfında yeterli iletişim ve etkileşim ortamı mı sağlayamıyor? Otorite sahibi olmanın yollarını mı bilemiyor? Nedenler belki bunların birkaçı, belki hepsi... Değilse, neden çocukları dövme gereği duysun öğretmen? Öyle ya, öğrencilerini seven ve sayan, sınıfında olumlu öğrenme ortamı yaratan, öğrencileriyle sıcak ve içten ilişki içinde olan öğretmen dayak gibi yapay disiplin sağlama yoluna başvurma gereği duymaz. Ama saygı bekleyici olduğu sürece disiplin sorunlarıyla karşılaşır. Oysa güçlü kişiliğiyle, sevecen yaklaşımıyla kendiliğinden saygı sağlayıcı olmalıdır. Öğretmen saygı gösterirse saygı görür, severse sevilir.

Disiplin

Yol göstermek ve yardım etmek anlamına gelen disiplin, çocuğun sağlıklı gelişimi için gereklidir³. Disiplinin özünde otorite de vardır, özgürlük de. Otoriteyle özgürlüğün disiplinin içinde dengelenmesi gerekir. Demek ki, öğretmen ne otorite olmalı, ne de otorite boşluğu yaratmalıdır; otorite sahibi olmalıdır. Otorite sahibi öğretmense "Çocuk merkezli" disiplin anlayışını benimser. Kendine güvenir, çocuğu tanır. Saygılıdır, anlayışlıdır, hakça davranır. Öğrencisiyle işbirliği yapar, diyalog kurar. Kararları öğrencileriyle birlikte alır, onlara danışır. Öğrencilerinin yanındadır, karşılarında değil⁴.

Çocuğun duygularına sınır konulmamalıdır. Çünkü bastırılan duygular olumsuz davranışlar olarak dışa yansır. Çocuğa söz hakkı tanınmalıdır. Öğretmen öğrencisiyle diyalog kurabilmeli, ikisinin konuşmaları iki ayrı monoloğa dönüşmemelidir. Çocukla konuşurken onu dinlemek ve anlaşıldığını hissettirmek çok önemlidir. Davranışlara sınır konurken de neyin, neden, nasıl yapılması gerektiği belirtilmelidir, neyin yapılmayacağı değil. Bir başka deyişle, emirler olumlu ve hedef gösterici olmalıdır. Neden öyle yapması ve davranması gerektiğini, kuralların gerekçelerini anlamalıdır çocuk. Yasak ilgi çeker, olumsuz emir tepki yaratır; yapılmaması gerekeni yinelemeye iter çocuğu. Kurallar akla uygun ve kolayca uyulabilir olmalıdır.

Özdenetim, en etkili disiplin aracıdır⁵. Çocuk kendini denetleyip yönetebilmelidir. Ama özdenetim yeteneği baskı altında gelişmez. Çocuk doğru olanı, öğretmenden korktuğu ya da ödül beklediği için değil, içten gelen bir istekle yapmalıdır; yanında öğretmen olmadan da uygun biçimde davranmalıdır. Öğretmenden korkmamalıdır çocuk. Korkunun olduğu yerde öğrenme gerçekleşmez. Dayağa ilişkin yapılan araştırmalara göre "öğretmen dayağı ve aşağılayıcı davranışlar arttıkça öğrenci başarısı düşmektedir."⁶

Çevre, çocuğa göre düzenlenmelidir. Çevrenin denetim altına alınması, disiplin sorunlarını en aza indirir. Çocuk hareket varlığıdır, unutulmamalıdır bu. Sessiz-

3 Oya Tuncer; *Çocuk, Aile ve Çevresi*, Çocuk ve Eğitim, Türk Eğitim Derneği Yayınları, 1980, Ankara, s. 20.

4 Bekir Onur; "Disiplin Kavramı", *Eğitim ve Bilim Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 17, Ankara, ss. 25-33.

5 Atalay Yörükoğlu; *Çocuk Ruh Sağlığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1978, Ankara, s. 162.

6 Atalay Yörükoğlu; *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, s. 113.

Dayak olumsuz davranışın ne olduğuna, yerine hangi davranışın konulabileceğine ilişkin çocuğa hiçbir ipucu vermez. Dayanın etkisi acısı geçene kadardır. Dövülen çocuk özeleştiriyi yapma gereği duymaz. İçeride dönmek gereken hesaplaşması, dövülünce dışarıya, dövülmeye yönelir. Olumsuz davranışının sonuçlarını görüp kendini eleştireceğine döveni suçlar. Başka bir deyişle, dövmekle çocuğa, yaptığı davranışının olumsuz sonuçlarını düşünmesine olanak tanınamış olur. Dövülerek davranışının karşılığını ödemediğine inanan çocuk, o davranışı çekinmeden yineleyebilir, "dayağa kaşınır". Kendini denetleyip yönetemediğinden dayanın etkisi geçince yine bildiğini okur. Dayanın yoğun olduğu okullarda öğrenciler araç-geçer ve eşyalara zarar vermektedirler¹¹.

Yinelenen dayanın etkisi azalır. Çocuk dayağa alışır, gittikçe "dayak arsız" olur çıkar. Bile bile kötü davranır. "Nasıl olsa vuracakları iki tokat..." der, umursamaz. Öğretmen de dövmeye alışır, ikide bir eli kalkar iner.

Hans Zulliger, çocuklara dövüldüklerinde neler hissettiklerini sorar. Çocuklardan birinin yanıtı şöyle:

"Mektepte dayak yediğim zaman umurumda değildi, pek çabuk unuttuyordum. Haykırıyor, tepiniyordum, hareketlerim arkadaşlarımı güldürüyordu. Acı duymaya alışmıştım, kendimi alıştırma için sık sık saçımı çekiyordum. Yahut da bana vururlarken kendimi hiç korumuyordum"¹².

Dayak tasarlanmaz, öfkeli bir anda atılır. Onun için sınırı belirlenemez. Nitekim öğretmenin döverek öğrencisinin dalağını parçaladığına ya da ölümüne neden olduğuna ilişkin haberlere gazetelerde rastlanabilmektedir. Yalnız şu var: Öğretmen de zaman zaman öfkelenir. Öğrencileriyle arasında sevgi bağı kurmuşsa bunu anlayışla karşılarlar öğrenciler. Ama öğretmenin tepkileri ölçülü olmalı, aşağılayıcı olmamalıdır. Öfke çocuğun kişiliğine yönelmeyecek biçimde boşaltılmalıdır. Öğretmen, öfkenin zararsız biçimde nasıl boşaltılacağına ilişkin örnek olmalıdır. En güçlü öğretim yolu iyi örnek olmaktır. Çocuklar, büyüklerin sözlerini değil, davranışlarını benimserler. Çocukların davranışlarını, tutumlarını büyük ölçüde yetişkinlerin davranışları, tutumları belirler. Dayak doğru yolu gösterme aracı olamaz.

Dövmenin belki de en kötü yanı şu: Dövülen çocuk dövmeyi öğrenir. Şiddet şiddeti besler. Çocuk da gücü yeteni döver. Sorunları saldırganlıkla çözmeye çalışır. Yukarıda değinilen Hans Zulliger'in sorusunun benzerini biz de ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerine sorduk. Yanıtlardan biri şu:

"Geçen senelerde bir gün öğretmenimiz bir soru sordu, ben bu sorunun cevabını veremedim. Bunun için öğretmen beni dövdü. Ben arkadaşlarımla yanarıda çok utandım. Ama öğretmenim haklıydı. Ben evde öğretmenin verdiği ödevi okumadım. Öğretmen beni bir ayağımın üzerinde tuttu.

Dövülürken içimden okula gelmek ne zor diye düşündüm. Öğretmenimizin ne fena olduğunu düşündüm. Okulumuza başka öğretmen gelmesini düşündüm. Öğretmen benim bir küçüğüm olsa ben de onu döverim diye düşündüm. Eğer bir küçüğüm olsa ben de onu dövmek istedim. Ona içimden sövdüm."

Dövmek güçlülük değil, güçsüzlük belirtisidir. Dayağa başvuran kişi güçsüzdür,

11 Atalay Yörükoğlu; *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, s. 113.

12 Hans Zulliger; *Mektepte Psychanalyse* (Çev.: H. Hüsnü), Resimli Ay Matbaası, 1934, İstanbul, s. 31.

güçlü görünmeye çalışmaktadır. Oysa öğretmen güçlü kişiliğiyle, saygı ve sevgi dolu yaklaşımıyla saygınlık kazanmalıdır ki, öğrencileri onu benimzesinler, onunla etkileşim sürecine girsinler... Bir öğretmen şöyle demiştir: "Bizden önceki öğretmenler çocukları çok dövüyorlarmış. Biz iki arkadaş çocukları hiç dövmedik. Köyde 'dövmeyen öğretmenler gelmiş' diye duyulunca öğrenci sayımız her gün arttı."

Sınıfın birinde Atatürk devrimleri işlenirken çocuklardan biri "öğretmenim" diyor, "eskiden öğretmenler dövüyorlardı falakayla, şimdi dövüyorlar sopayla..." İşte bir öğrencinin okula ve öğretmenlere bakış açısı...

Bir de "sözle dövmek" var. İlkokul programında da belirtildiği gibi çocuklara "aptal", "beceriksiz" vb. aşağılayıcı sözler söylenmemelidir. Bu gibi sözler çocuğun kendine olan güvenini sarsar. Dahası, çocuk bu sözleri kendine mal eder. Eleştiri çocuğun kişiliğine değil, yaptığı işe yönelik olmalıdır¹³.

Kısacası, çocuğun sağlıklı bir kişilik ve sorumluluk bilinci kazanması; yapıcı, yaratıcı, kendini denetleyip yöneten, kendine güvenen bir birey olması için çalışılan bir eğitim ortamında dayanın yeri yoktur.

KAYNAKLAR

1. ERTÜRK, Selahattin: *Eğitimde "Program" Geliştirme*, Yelken Tepe Yayınları, 1984, Ankara.
2. JACQUIN, Guy: *Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgileri* (Çev.: Mehmet Toprak), Remzi Kitabevi, 1964, İstanbul.
3. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI: *İlkokul Programı*, 1979, Ankara.
4. TUNCER, Oya: *Çocuk, Aile ve Çevresi*, Çocuk ve Eğitim, Türk Eğitim Derneği Yayınları, 1980, Ankara.
5. YAVUZER, Haluk: *Ana-Baba ve Çocuk*, Remzi Kitabevi, 1986, İstanbul.
6. YÖRÜKOĞLU, Atalay: *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, Aydın Kitabevi Yayınları, 1983, Ankara.
7. ———: *Çocuk Ruh Sağlığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1978, Ankara.
8. ZULLIGER, Hans: *Mektepte Psychanalyse* (Çev.: H. Hüsnü), Resimli Ay Matbaası, 1934, İstanbul.

13 İlkokul Programı, MEB, 1979, Ankara, s. 364.